

Saffer Pál

A zentai művésztelep három esztendeje

A zentai közéleti és kulturális munkások értekezletén elhangzott felszólások alapján

A már közismert zentai művésztelep harmadik esztendeje befejezés felé közeledik. Látszólag ez az esztendő semmiben sem különbözött az előzőktől. A festők eleget tettek a meghívásnak, eljöttek, szorgalmasan dolgoztak és a zárókiállításnak bizonyára az idén is figyelemreméltó képanyaga lesz.

A valóságban pedig éppen ez a harmadik esztendő vetett fel jónéhány megoldásra váró kérdést, amelyeknek egyike másika bizonyára már kezdettől fogva itt lappangott és csak most érett meg annyira, hogy napvilágra kerüljön.

A „művésztelep” célja eredetileg az volt, hogy a városról és környékéről, az itteni életéről művészi dokumentumok készüljenek, valamint — és ez a legfontosabb — hogy Zenta dolgozóival megismertesse és megszerettesse a képzőművészetet, emelve ezzel kultúrsvonalukat, és hogy a művészeket közelebb hozza az élethez, az úgynevezett „terep”-hez.

Az eredeti elgondolás szerint a „művésztelep” intézményének megszűnése után Zenta város egy egészen különleges képgyűjteménnyel rendelkezne, amellyel meg lehetne alapozni a jövőbeli Zentai Képtárat. A zentai városi múzeum művésztelepe most a harmadik év befejezése felé valóban rendelkezik olyan képanyaggal, amellyel egy különleges „Zenta-tárlatot” meg lehetne nyitni. Ma már ez tisztán anyagiak kérdése. Kizárólag ebből a szempontból a „művésztelep” intézménye Zentán valóban sikeresen befejezte küldetését és látszólag nincs rá semmi szükség többé.

Habár senki erről nem vezetett nyilvántartást, a résztvevők valamennyien megegyeztek abban, hogy a „művésztelep” működése idején megtartott képbemutatók közönsége esetről esetre és évről évre szaporodott. Ez különösen az idén vált szembetűnővé, amikor a bemutató helyisége szűknek mutatkozott, hogy befogadja valamennyi érdeklődőt.

Ez kétségbevonhatatlanul a „művésztelep” egyik nagy eredménye. A képbemutató azonban nem csak az tűnt ki, hogy az elmúlt

három esztendő alatt hatalmasan megnövekedett az érdeklődés a képek iránt, hanem az is, hogy az emberek — egyre többen — állást is foglalnak a festészettel szemben: eszmeileg, világnézetiileg osztályozzák önmagukban a képeket és a festészetet, mint olyasvalamit, ami immár részévé vált mindennapi életüknek és amivel szemben meghatározott követeléseket is támasztanak. A művésztelep tehát ebből a szempontból is elvégezte volna eredeti küldetését.

A művészek aligha ismerik el, és a laikus szeme nem is veheti észre, de amint a három esztendő művészi termését összehasonlítjuk egymással, azonnal szembetűnik, hogy az idei képanyag két eltérést mutat az előbbiektől: Az egyik, hogy a festők egyre elvontabbak, a másik pedig, hogy lassan a motívumok és témák köre mintha bezárulna, mintha a festők nem tudnának elmozdulni egy bizonyos ponttól, ameddig Zenta megismerésében eljutottak. A képeken tehát — mondjuk ki — bizonyos stagnáció érezhető.

Bizonyos jelenségek arra utalnak, hogy az alkotó művészek között megnemértés és egymás iránti türelmetlenség ütötte fel a fejét. Ez egyes művészeket arra készítetett, hogy el se fogadják a meghívást, vagy elhalasszák zentai látogatásukat, míg másokat, akik megjelentek, lehangolt és gátolt a munkában.

A legutóbbi képbemutatón a festészettel szembeni állásfoglalása keretében a zentai közönség világosan és félreérthetetlenül szembeállt az elvont festészettel és — mint a „művésztelep” tulajdonképpeni mecénása — kijelentette, hogy olyan festészetet kíván, amelyet megért és amelyben fel tudja ismerni saját életének művészi visszatükröződését.

Mindezek az okok és jelenségek arra utalnak, hogy a zentai „művésztelep” eddigi formájában nem tartható fenn tovább eredménnyel. Ha azonban kissé közelebről szemléljük a dolgokat, hamarosan rájövünk arra, hogy a művésztelep egyszerű megszüntetésével tulajdonképpen édeskeveset tettünk, mert utána még számos kérdés marad, amely megoldásra vár.

Amint mondtuk, a zentai városi múzeumnak ma már van olyan képanyaga, amelyel minden további nélkül megnyithatná a „Zenta-tárlatot”. Ezek a képek (és azok is, amelyek nincsenek a múzeum birtokában, de itt készültek) túlnyomórészt a mai Zentát ábrázolják, sőt igen sok kép inkább a tegnapi. Azt a falusi idillt, amit itt sok festő látott, egyre jobban visszaszorítja a fejlődő új Zenta, a szocialista Zenta és ha a képtár nem fejlődik párhuzamosan a talajjal amelyből kinőtt, akkor hamarosan — már a következő nemzedék számára — nem lesz egyéb, mint művészettörténeti érdekesség, esetleg idegenforgalmi attrakció. Zenta nem fogja önmagát látni, a jövő nemzedékek nem tudják majd apáik vívódását, fejlődését szemmel kísérni a csonka képtárban. Pedig éppen ez lenne a legnagyobb, legkomolyabb feladata és egyetlen értelme a „Zenta-tárlatnak”.

Nem elegendő tehát az eddigi képeket be rakni egy képtárba. Gondoskodni kell a folytonosságról is, ha mindjárt nem is olyan tömegben és módon mint eddig. Sőt tovább mehetünk. Nem is fontos, hogy minden kép, amely a jövőben ebbe a képtárba kerülne, okvetlenül Zentát ábrázolja. Csak érzékeltesse azt az utat, vagy legalább egy részletét, egy pillanatát annak az útnak, amelyen eljutunk a jövőndőbe.

Ha a művésztelepek szervezésének kezdetén egyik célként az érdeklődés felkeltését is kitűzték — úgy ezen a téren is teljes sikert könyvelhetnek el a „művésztelep” szervezői. Itt is felmerül azonban a probléma, vajjon elegendő volt-e felkelteni ezt az érdeklődést és most már hagyni lehet, hogy fejlődjön a maga útján tovább, amerre akar, jobban mondva, amerre az igen korlátolt lehetőségek között tud, vagy pedig fejleszteni kell, irányítani, egyengetni az útját az igaz művészet megismerése és szeretete felé.

Hogy ez nem csupán mondvacsinált probléma, hanem valóban fennáll és megoldását követeli, azt legjobban azok a vélemények bizonyítják, amelyek a legutóbbi képbemutatón elhangzottak. Ezen a vitán a közönség határozott határvonalat húzott azok között a képek között, amelyek tetszenek neki és azok között, amelyek nem tetszenek. Ez az elhatárolás, amint várható is volt, a realista festészetet helyezte előtérbe mindazzal szemben, ami akár csak valamennyire is elvontnak mondható.

Nem akarjuk természetesen a zentai képedvelőket döntőbírákként állítani művészeti irányok fölé, azonban talán éppen ez a zentai eset bizonyítja legjobban, hogy a festészetnek és közönségének párhuzamosan kell fejlődnie. A mi sajátos festészetünk fejlődése nem lehet független a mi általános fejlődésünktől.

Lehet hogy akadnak olyanok, akik erre azt felelik, hogy ez hanyatlást jelentene, a fejlődés kerékkötője lenne. Csakhogy a különböző nyugati izmusok majmolása vagy utánérzése nem minden esetben, sőt igen ritka esetben jelent haladást. Bár senki sem merészkedett odáig, hogy szilárdan és konkrétan definiálja a jövő festészetét, annyiban, úgy hisszük, máris megállapodhatunk, hogy az nem fog a sötét expresszionista fantazmagóriák keretei között mozogni. Úgy véljük, hogy a fejlődés útjának megválasztásánál teljesen sutba kellene vetni minden párhuzamot és analógiát. Arra, aminek itt születni kell, nincsen minta sem Párizsban, sem Moszkvában. Műkritikusa, mecénása, bábája ennek a születendő valaminek pedig csak ez a mi közönségünk lehet, amelynek képzőművészeti izlése együtt kell, hogy fejlődjön a maga képzőművészetével.

Ezzel természetesen felmerül a művészet „irányításának” és a művészi szabadságnak a kérdése. Jelen esetben (mármint a zentai művésztelep esetében) igen könnyen meg lehet egyezni a „szabad művészet” legelkeseredettebb védelmezőivel is: A művész úgy fest, ahogy neki tetszik, a közönség, vagyis az illető közönség pedig szintén azt hívja meg a művészek közül, aki neki „tetszik”.

Más járások és városok is tervezik, hogy meghívják a művészeket, vagyis hogy művésztelepet alapítanak. E művésztelepek kiállításai bejárják majd Vajdaságot és az egész országot. Így azután a zentai és a többi „művésztelep” közönsége — tekintve az egységes élet- és fejlődési körülményeket — izlés tekintetében nagyon hamar egységes álláspont-ra jut. Hogy azután ez a tömegizlés nyomást, méghozzá súlyos, irányító nyomást gyakorol majd a festészetre, az bizonyos, és jelen esetben alighanem — természetes is.

Mindezek szerint a zentai művésztelep megszüntetése nem csupán tehnikai kérdés, és nem is csupán a zentai közönség kultúr-színvonalának szűk kérdése. A Zentán felébredt érdeklődés fejlesztése és tudatos megfontolt ápolása a másutt várható tömeges érdeklődéssel együtt sorsdöntő hatással lehet a jövő festészetünk kialakulására. A képeket szerető emberek egyre szélesedő rétege azonkívül hogy megmondja, milyenek legyenek azok a képek, amelyeket látni szeretne, elkezd majd a tehetséges festőket is szállítani, akik — éppen eredetüknél fogva — képesek lesznek ennek az izlésnek maradéktalanul eleget tenni. Ez a folyamat, ez a hatás tehát, festők és közönségük között kölcsönös. Eppen ezért ennek a kérdésnek tárgyalásánál igen fontos szerepet játszik egyrészt a művész szocialista öntudata, másrészt művészi lelkiismerete. Ha a közönség olyan művészekkel kerül összekötetésbe, akik önmagukat és

műveiket szigorú mértékkel mérik (itt kezdődik a szervezők „irányító” szerepe), sokkal gyorsabban tanulja meg megkülönböztetni az igazi művészetet a gicstől és a sarlatán kóklerkodástól.

Ha a zentai művésztelep három esztendőjének termését szemléli az ember, valóban az a benyomása támad, hogy a művészek körül Zentán bezárult a kör, hogy nemigen találunk és nemigen látnak már újat. Valójában pedig ennek nem is annyira a művészek az okai, mint inkább a házigazdák, a szervezők.

Felesleges talán arról beszélni, hogy nem három, de harminchárom művésztelep sem merítheti ki az élet megnyilvánulásainak minden gazdagságát, se Zentán, se másutt. Ha a képek stagnációjáról beszélünk, akkor talán inkább azt kellene vitatni, hogy a néhány napra vendégségbe jövő festő (még akkor is, ha ez a vendégeskedés évről évre ismétlődik) képes-e egyáltalán az alatt a rövid idő alatt mélyebben hatolni a környezet életébe és ha nem, mit tettek a szervezők, hogy ezt a behatolást (amely nélkül hiába is várunk komoly műveket) számukra megkönnyítsék.

A zentaiak jövőre bizonyára újabb formákhoz folyamódnak és számukra ez a kérdés már kevés gyakorlati jelentőséggel bír. Azon városok és járások számára azonban, amelyek most szerveznek először művésztelepet, ez a zentai tapasztalat komoly segítség lehet.

Arról van ugyanis szó, hogy a vendéglátónak a szíves vendéglátás mellett szorosabb kapcsolatot is kellene teremtenie a művészek és mindazon személyek között, akiknek a környezet és emberismeretük megkönnyítheti a környezet „felfedezését”.

A művészeknek nem kell megijedniök, ha a tiszteletükre rendezett fogadásokon a jófajta pálinka mellett egy kis komoly beszélgetéssel is traktálják őket, az illető vidék problémáiról, életkörülményeiről. Nem valószínű, hogy ártani fog a művész „szabadságának” ha megismerkedik a járás vagy város multjával, jelenével, gazdasági, kulturális és politikai problémáival. Ellenkezőleg, épp ezek az ismeretek teszik lehetővé, hogy többet, jobban és szabadabban lásson.

Ezek a beszélgetések nem kívánják befolyásolni a művészt. Csupán rendelkezésére akarnak bocsátani olyan ismereteket, amelyekhez egyébként nem juthatna hozzá. Természetesen ez a kérdés így, ilyen alakban nem ok nélkül merül fel: számos művész ellenszenvvel tekint az ilyen beszélgetésekre, „művészi egyéniségét” és „szabadságát” féltve. Ugyanakkor szinte gondolkodás nélkül áldozza fel ezeket a kincseket valamelyik divatos „izmus” oltárán. Ez az oka annak, hogy

a beszélgetések különben teljesen logikus és érthető intézményét ennyire propagálni, sőt védelmezni kell. Ha a zentaiak nem kezelték volna meglehetősen engedékenyen ezt a kérdést, ma bizonyára még szebb eredményeket mutathatnának fel.

Az alkotó-művészek között már említett megnevezés a kérdéseknek ugyanebbe a kategóriájába tartozik. Felesleges lenne talán itt konkrét eseteket elemezni, elegendő ha annyit megjegyzünk, hogy e véleménykülönbségek rendszerint a művészetszemléletből fakadnak.

Fontosabb itt meghatározni a vendéglátó, a szervező szerepét és feladatát; viták és nézetkülönbségek elkerülhetetlenek, sőt szükségessé válnak egy utatkereső művészetben. Ezek a viták és véleménykülönbségek azonban csak addig hasznosak, amíg biztosítva van a résztvevők egyenjogúsága és szabad véleményalkotása. Amint azonban egy művész vagy művészek csoportja megkísérli, hogy a saját nézeteit, munkamódszerét stb. ráerőszakolja a többi művészre, ez kétségtelenül a „művésztelep” elsatnyulásához és széttűléséhez vezet. A szervezőnek tehát, a meghívások szétküldésénél ezt a szempontot is figyelembe kell vennie.

Itt meg kell említeni, hogy az idén művészkörökben jelentkeztek olyan elképzelések is, amelyek szerint a festőművészek vajdasági egyesületének kellene meghatározni, melyik esztendőben hol és melyik művészek vesznek részt a művésztelepen, tekintve hogy már az idén is több járás kíván „művésztelepet” szervezni, jövőre pedig valószínűleg még többen.

Azon kívül, hogy nem hiszünk a művésztelepek adminisztratív beskatulyázásának hasznos voltában, nem valószínű, hogy a szervezők sokáig túrnék azt, hogy más (ha mindjárt az ULUV is) szabja meg az ízlésüket. A szervezőknek egyik alapvető szabadsága, hogy azt hívják meg, akit akarnak, a művészeké pedig, hogy oda mennek el, ahova kedvük van és értelmét látják.

Amiatt pedig senkinek se fájjon a feje, hogy túlsok lesz a „művésztelep” Vajdaságban, vagy hazánk szerte. Ahogy vannak kiemelkedő művészek, úgy lesznek kiemelkedő „művésztelepek” is, már aszerint, hogy szervezőik mennyi hozzáértéssel és tapintattal tudják majd a meghívott művészek számára biztosítani az alkotáshoz szükséges légkört. Itt tehát ismét a fejlődő művészet és a fejlődő közönség természetes kölcsönhatásához jutunk, amelyet minden felülről jövő adminisztratív beavatkozás csak zavarhat. Senki sem akarja az ULUV illetékességi körét csorbítani, azonban kár lenne ezt a szervezetet olyan kompetenciákkal felruházni, amelyen-

re nincs szüksége és amelyek gyakorlásához nincs meg a kellő szervezeti és társadalmi alapja.

Az elmondottak alapján a zentai és általában a „művésztelepek” problémájával kapcsolatban a következőket lehetne leszögezni:

A zentai művésztelepet eddigi formájában nem érdemes folytatni (eddig csupán vajdasági festőket hívtak meg), tekintve hogy nem nyújt kilátást a további fejlődésre.

Zentán a művésztelepek élénk érdeklődést keltettek a festészet iránt. Ez az érdeklődés egyrészt hatalmas kultúr színvonalbeli gyarapodást jelent, másrészt felbecsülhetetlen értékű fegyver az elmaradottság és a szellemi poshadás elleni küzdelemben. Olyan fegyver, amelyet kár lenne kiejteni a kézből.

A művésztelepek eddigi formában való megszüntetése Zentán nem jelenti azt, hogy meg kell szakítani a festők és a zentai közönség kapcsolatát. Erre a célra új formákat kell keresni, amelyek megfelelnek a követelményeknek és amelyek képesek lesznek elmélyíteni, tömegesíteni a közönség érdeklődését a festészet iránt. Íme néhány érdekes javaslat:

— Miért ne hívhatna meg például Zenta jövőre egy festőcsoportot más köztársaságból? Bizonyára érdekes lenne a zentai közönség számára látni, hogyan reagálnak és hogyan látják ezek a művészek Vajdaságot.

— Vegyesen meghívni vajdasági és más köztársaságbeli festőket, hogy ezúton is lehetővé tegyék a kölcsönhatást és a művészi koncepciók kölcsönös kicserélését (ellentétben az önmagába begubózó bácskai iskoláról szóló elmélettel).

— A zentai művésztelepet megrendezni

másutt. — Néhány vajdasági festőt a közönség költségén elküldeni hazánk másjellegetű vidékeire, azzal hogy ottartózkodásuk befejeztével Zentán rendezik meg első kiállításukat. Ezzel a festők számára lehetőség nyílna, hogy többet lássanak hazánkból, a közönség pedig nem csak Zentát, de egész szocialista hazánk művészi visszatükrözését látná.

— Egy művész huzamosabb zentai tartózkodását lehetővé tenni. Ezzel lehetővé tenni a műtermi munkát és az annak megfelelő műfajokat.

— Minden képzőművészeti megnyilvánulást igyekezni kell minél szélesebb körben ismertetni és propagálni. Az eddigi képbemutatók mellett még újabb formákat is kell keresni.

— Foglalkozni kell az új festőnemzedékekkel. Lehetővé kell tenni, hogy a képkedvelők táborából előlépjenek azok, akiknek van tehetségük. (Rajziskola, amatőrtárlatok stb.)

Amint már cikkünk elején említettük, mindezek a gondolatok és vélemények egy elhangzott, konzultatív jellegű értekezlet reminiszcenciái. Egyéni vélemények, egyéni gondolatok, amelyek senkit sem köteleznek és amelyekről lehet vitatkozni.

Az is a célja ennek az írásnak, hogy vitát, véleménycserét indítson meg e kérdésekkel kapcsolatban, mint ahogy minderről vitatkozni fognak még Zentán és másutt is. Nem tudni, hogy a viták nyomán hol melyik megoldást választják. Az egyetlen, amit már ma bizonyosra lehet venni — és ami miatt szükséges és érdemes vitázni — az, hogy a „művésztelepek” mozgalomával csendben, szinte észrevétlenül, megkezdődött a forradalom képzőművészetünkben is.